

ти, и обязательственному праву. Ныне приоритетов не должно быть ни у одного дискретно определенного института гражданского права, ибо оно сегодня является сугубо комплексным явлением, включающим комплексные права, обязанности и институты. Поэтому в качестве системоформирующих начал гражданского права сегодня должны использоваться два важнейшие комплексные по своей природе института гражданского права: принципы права, институт заемного права. Причем в основе современного заемного права должны быть арендная форма хозяйствования и система лизинговых правоотношений, а также другие заемные и наемные отношения. Институт ценных бумаг в странах СНГ как элемент заемного права не должен иметь приоритета перед другими названными заемными отношениями.

*Г. Ё. Вишнеўская
БДЭУ (Мінск)*

ФАРМІРАВАННЕ ІНСТЫТУТА ЁЛАСНАСЦІ Ё ЗАКАНАДАЎСТВАХ ВКЛ XV–XVI СТСТ.

Заканадаўчае афармленне права ёласнасці пачынаецца яшчэ ё прывілейны перыяд з канца XIV ст. Паводле першага агульназемскага прывілея 1387 г. кожны феодаль-католік атрымліваў права «валодаць, трымаць, карыстацца, прадаваць, адчужаць, абменьваць, даваць, дараваць» нерухомасць, якой ён валодаў «па бацькаўскай спадчыне»^{*}.

Прывілеем ад 6 мая 1434 г. узаконьвалася і гарантавалася права валодання маёмкамі і перадача іх па спадчыне або на іншых законных падставах, таксама і для праваслаўных феодалаў.

Прывілей Казіміра 1447 г. замацаваў, што «полнае права маюць валодети» спадчынай маёмасцю не толькі розныя катэгорыі шляхты, але і «местичы» (мешчане). Акрамя таго, прывілей 1447 г. распаўсюджваў права распараджацца (про-

^{*} *Вишнеўскі А.Ф., Юхо Я.І.* Гісторыя дзяржавы і права Беларусі: У дакументах і матэрыялах (са старажытных часоў да нашых дзён). Мн., 1998. С. 41.

дати і замяніці «зычыці і дарыці, к своему (лепшаму абруці») і на падараваную маёмасць, падцверджаную граматамі*.

Далейшае заканадаўчае афармленне права ўласнасці адбываецца ў Прывілее князя Аляксандра 1492 г. У ім ужо ўзгадваюцца 3 катэгорыі зямельных уладанняў: "перададзеныя на спадчыне (бацькаўскія добры), купленыя (самімі наданыя) і падараваныя вялікімі князямі. Але трыманне, карыстанне і валоданне гэтымі рэчамі павінна быць падцверджана судовым рашэннем або адпаведным пасведчаннем сведкаў, або падмацавана граматамі. Разам з тым, прывілей уводзіць норму, згодна з якой распараджацца выслужанымі маёнткамі (абменьваць, прадаваць, закладваць і г.д.) уладальнік мог толькі са згоды або вялікага князя, як вярхоўнага ўласніка, або княскіх «урадоўцаў»**. На той выпадак, калі шляхціч страціў граматы на спадчыную або дараваную нерухомасць, яго правы маглі падмацаваць сведчанне «вартых верыч людзей». Гэта норма адпавядала арт. 5 агульназемскага прывілея (1506 г.).

2. Статут 1529 г. заканадаўча замацаваў права куплі-продажу і заставы (залог) нерухомасці, але разам з тым санкцыянаваў права распараджацца без усялякіх абмежаванняў толькі маёнткамі, набытымі паводле дагавору куплі-продажу (купленыя). Продаж і залог вотчыных маёнткаў быў абмежаваны. Кожны ўладальнік зямлі «вольную моц маець імени сваяго трэцюю часть аддати, продати і даравати і в пожитки добровольные привести (р.1 арт. 15). Дзве астатнія часткі маглі закладвацца.

Абмежаваньня, ўстаноўленыя Статутам 1529 г., не задаволілі шляхту, і яе актыўнае супрацьдзеянне прывяло да ўвядзення ў Статут 1566 г. артыкула, які дазваляў усім землеўладальнікам, без усялякіх абмежаванняў, распараджацца спадчынай, выслужанай, купленай маёмасцю без дазволу дзяржаўных органаў. Закон патрабаваў толькі адпаведнага заканадаўчага афармлення зделкі з нерухомасцю, перш за ўсё запісу ў актавых кнігах***.

* Вішнеўскі А.Ф., Юхо Я.І. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі: У дакументах і матэрыялах. Мн., 1998. С.44.

** Там. С. 48.

*** Доўнар Т.І. Развіццё асноўных інстытутаў грамадзянскага і крымінальнага права Беларусі ў XV–XVI стст. Мн., 2000. С. 75.

У Статуте 1588 г. регламентуюцца выпадкі спынення права ўласнасці, якія здзейсняюцца пры ўдзеле органаў улады. Гэта пастановы адпаведнага судовага органа (напрыклад, пры раздзеле агульнай маёмасці), экспрапрыяцыя (прымусовае пазбаўленне права ўласнасці), канфіскацыя (адабранне маёмасці як пакаранне за здзейсненае злачынства).

3. Такім чынам, з аднаго боку, шляхта імкнецца заканадаўча замацаваць права ўласнасці на зямлю і іншую нерухомасць, а з другога боку на працягу XV–XVI стст. робіць захады, накіраваныя на прававую забарону пераходу зямлі, тым ці іншым чынам, ва ўласнасць іншаземцам. Упершыню абяцанне не даваць зямельныя надзелы і пасады ў дзяржаве іншаземцам мы бачым у агульнадзяржаўным прывілее, выдзеным вялікім князем Казімірам у 1447 г. Аналагічныя артыкулы змешчаны ў прывілеях Аляксандра 1492 г., Жыгіманта Старога 1506 г. Канчаткова гэта норма была замацавана ў статутах XVI ст. У раздз. III арт. 3 Статута 1529 г. гаворыцца, што вялікі князь не будзе «даваць зямель и горадов и мест, и которых дедацеткі и держаня и тех которых — колве врьдов наших або частей и достоинности жадному обчому, але толко прирожоным а тубылцом, тых земель наших Великого князьства»*. Статут 1566 г. робіць выключэнне для тых іншаземцаў, якія набылі маёмасць «з ласкі» і «данины» вялікага князя, аднак абавязвае іх несці пры гэтым адпаведную земскую службу. Акрамя таго, Статут патрабуе ад іншаземцаў не займаць якой-небудзь свецкай або духоўнай пасады, бо інакш маёмасць можа быць адабрана**.

* Статут Великого княжества Литовского 1529 г. Мн., 1960.

** Доўнар Т.І. Развіццё асноўных інстытутаў грамадзянскага і крымінальнага права Беларусі ў XV–XVI ст. Мн., 2000. С. 74.